

Nők a soproni bírósági könyvben

A Sopronra is vonatkozó végrendelet-kutatások eredményei¹ alapján úgy tűnik, a késő középkori városainkban lakó nők gazdasági szerepe családjuk számára – és közvetlenül vagy közvetve a város számára is – jelentős volt, ez pedig növelte erkölcsi megbecsülésüket és tekintélyüket. Szende Katalin szavaival élve: a nők voltak „a város másik fele”.²

Létszámukat illetően Karl Büchner 1910-ben megjelent *Die Frauenfrage im Mittelalter* című könyve óta³ – amely elsőként veti fel ezt a kérdést – számos történész jutott arra az eredményre, hogy a késő középkori városokban több vagy közel annyi nő élt, mint férfi.⁴ Ez részben magyarázható a könnyen mobilizálható női munkaerő városba áramlásával,⁵ de a tehetősebb özvegyek is szívesen költöztek oda, s a nők jelenléte – akár munkaadóként, akár munkavállalóként – komoly erőforrást jelentett a város gazdasága számára. A nők munkavégzésére, gazdasági és társadalmi státuszára, jogi helyzetére vonatkozó adatok így jelentős mértékben hozzájárulhatnak ahhoz, hogy pontosabb képet kapjunk a városban zajló társadalmi és gazdasági folyamatokról.

Sopron esetében ez a munka a polgárok végrendeleteinek kutatásával már számos eredményt hozott, ám a kirajzolódó képet tovább árnyalhatja vagy pontosíthatja a *Gerichtsbuch*⁶ – bírósági könyv – cikkelyeinek vizsgálata. A könyv az 1423 és 1531 közötti évekből tartalmaz bejegyzéseket, összesen 581 cikkelyt. Ezek egy kis része csak egy-két soros bejegyzés, de találhatók közöttük részletes eseteleírások, a leggyakoribb pedig az, hogy egy-egy alkalommal egyszerre több ügyet is bejegyeztek. Bár bírósági könyvről van szó, nem kizárólag olyan ügyek kerültek bele, amelyek a bírói szék elé tartoztak. A polgárok közötti egyezségek, vagy akár a családon belüli megállapodások gyakorisága a *Gerichtsbuch*ot városkönyvi funkcióval bővíti, és egyben jelzi, milyen fontos szabályozó, hitelesítő szerepet játszott a város lakóinak ügyleteiben.⁷

¹ SZENDE KATALIN: *Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen*. Budapest 2004. (továbbiakban: SZENDE 2004.)

² SZENDE 2004. 115.

³ PUKÁNSZKY BÉLA: *A nőnevelés évezredei: fejezetek a lányok nevelésének történetéből*. Budapest 2006. 33.

⁴ Vö. SZENDE 2004. 115.

⁵ SZENDE 2004. 127.

⁶ *Gerichtsbuch: 1423–1531*. Közreadja: HÁZI JENŐ – NÉMETH JÁNOS. Sopron 2005. (továbbiakban: GB.)

⁷ Vö.: ECKHART FERENC: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Budapest 2000. 65. SZENDE KATALIN: *Gyermekek, testvérek, házastársak*. In: *Bátfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században*. 312–313.

Közel háromszáz bejegyzésben – az összes több mint felében – történik említés nőkről, számos esetben azonban csak mint birtokszomszédot, még többször mint alperest ill. felperest említik őket, sajnos az esetek bővebb taglalása nélkül. Igen nagy számban fordulnak elő hagyatéki ügyek, végrendeletekkel kapcsolatos bejegyzések és különféle ingatlanokkal összefüggő esetek.

Nők önállóan is megjelenhettek a bírói szék előtt,⁸ gyakori azonban, hogy nem ezt tették, hanem egy jogban jártas személyt vagy egy családtagot – apát, férjet, fivért, fiút vagy esetleg sógort – bíztak meg képviseletükkel, hiszen a nők – bár kétségtelenül nagyobb szabadsággal, mint a nemesi társadalomban – a városban is apai vagy férji hatalom, gyámság alatt álltak. Így történt például abban az 1454-1460 között húzódó esetben, amikor Lienhart tímár a lánya, Elspet, Lienhart Wegenhut pedig a felesége, Kätthrei nevében tartott igényt egy bizonyos házra – egyébként sikertelenül.⁹ Hanns Weiss Soprontól távolélő lánya anyja utáni fivérét, Hanns Vinket bízta meg ügyei intézésével, hogy annak idején el ne veszítse majd a csak őt illető apai örökségét.¹⁰

A fordítottjára, vagyis hogy egy nő képviselte volna valamely férfirokonát, nincs példa a *Gerichtsbuch*-ban; apával vagy férjjel kapcsolatban az esetek tanúsága szerint csak akkor kellett önállóan fellépniük, ha az illető után maradt adósságról intézkedtek. 1465-ben például egy Radegund nevű asszony és hajadon testvére, Margreth azért járultak a bírói szék elé, hogy kijelentsék: néhai apjuk, Andre adósságai fejében kénytelenek lemondani annak lekötött ingatlanairól.¹¹

Ha tekintetbe vesszük, hogy akár al- akár felperesként a nők számos esetben önállóan jelentek meg a bíróság színe előtt, akkor a családtag általi képviseletben nem valamiféle csökkent jogképességet kell látnunk, hanem talán annak jelét, hogy a nő munkája révén is helyhez kötöttebb volt, valamint a háztartás és az esetleges egyéb kiegészítő gazdasági tevékenységek mellett kevésbé mozgott a városban, mint az üzleti ügyekkel foglalkozó férfiak.¹² A fordított esetre – vagyis hogy férfi nem képviseltette magát nő által – az lehet a magyarázat, hogy egyszerűen nem volt rá szükség: Sopron kereskedelmére a bírósági könyv által átfogott időszakban nem az

⁸ A GB: bővelkedik az efféle esetekben, ezért csak egy-egy példa tanúként történő meghallgatásukra: „*Vierd zeugen sag Rotnerin das Ziriackh Schutzner der ii gemellten frawen rechte brueder gewesen,...*” GB. 296. 483. sz.; felperesként ill. alperesként: „*Margret Hannsen des Zenigk hausfraw rugt hincz Kathrein der Hanns Vngerin die weilennt Hannsen dem Mülner auch eeleichen gehabt hat...*” GB. 139. 97. sz.

⁹ GB. 148. 119. sz., 150. 127. sz., 156. 140. sz., 161. 155. sz., 169. 177. sz., 175. 200. sz.

¹⁰ GB. 264. 451. sz.

¹¹ GB. 197. 285. sz.

¹² SZENDE 2004. 127.

volt a jellemző, hogy a családfőnek egy-egy út miatt hosszabb ideig távol kellett volna maradnia, így az ügyeit is intézhette maga.¹³

A bíróság szükség esetén a nőket is esküre kötelezte egy-egy peres ügyben,¹⁴ a bejegyzésekből azonban nem derül ki, hogy a nőkre vonatkozóan volt-e az eskünek olyan külön formája, mint amelyet a budai jogkönyv említ.¹⁵ Tanúként, egy-egy állítás igazolására is hallgattak meg asszonyokat: 1449-ben például két nő rokonságának bizonyítása kapcsán,¹⁶ 1457-ben két szülő tulajdonjogának kérdésében,¹⁷ 1526-ban pedig 26 font dénár adósság igazolására.¹⁸ Európában nem mindegyik tekintették egyenértékűnek a férfiak illetve nők által tett tanúvallomásokat: míg Amszterdamban például csak az előbbieket tanúskodása számított teljes értékűnek, Kölnben vagy Sopronban egy nő szava is ugyanannyit ért a bíróság előtt, mint egy férfié.¹⁹ Bár a soproni forrásanyag e szempontból még nincs teljesen feltárva, azt azonban már most ki lehet jelenteni, hogy a nők jogképessége az európai szinten is rendkívüli költni gyakorlathoz hasonlíthatóan magas volt.

A soproni bírói szék által tárgyalta, kifejezetten nőkre vonatkozó, őket érintő esetek közül a legtöbb a házassági vagyoni jog kategóriájába tartozik.

A jegyajándékkal, hozománnyal kapcsolatos bejegyzések száma elenyésző, egyrészt valószínűleg azért, mert különösen a jegyajándék inkább ingóságokat jelentett,²⁰ amelyek nem képviseltek akkora értéket, hogy érdemes lett volna a bírósági könyvben is rögzíteni, másrészt pedig ezeket az ügyeket a családok feltehetőleg maguk között intézték, és csak akkor fordultak a város képviselőihez, ha nagyobb értékkel, elsősorban ingatlannal kapcsolatban támadt nézeteltérésük. Így például 1467-ben két tanú igazolta, hogy a néhai anya a lányával együtt hozományként a Mészáros utcában lévő háza felét is odaigérete leendő vejének.²¹ A következő évből származó egyik bejegyzés nagyon hasonlóan fogalmaz: az özvegy igazolja, hogy

¹³ Erről bővebben: SZENDE KATALIN: Sopron kapcsolatai közeli és távoli városokkal a késő-középkorban. In: *Sopron térben és időben. Sopron kapcsolatrendszerének változásai*. Sopron 2002. 55–80.

¹⁴ Pl.: „*Fraw Vrsula stet an dem ayd gegen Niklasen von Schadendorff darauf sy gedingt hat in die gehaim des rats der stt zu Ödenburg*” GB. 126. 63. sz.

¹⁵ „*Az eskü letételekor az asszonyok sem téveszthetnek. Ha az asszony vagyonos és jóhírű, akkor esküdjön a saját házában, széken ülve egy polgár jelenlétében. Ahányszor eltéveszti az eskü szövegét, annyiszor tolják odébb a székét, és kezdje újból az esküt mindaddig, míg eredményesen le nem teszi. De ha az asszony kofa, akkor a városházán esküdjön, és egyszer sem szabad elvétenie az eskü szövegét.*” Buda város jogkönyve I–II. Közreadja: BLAZOVICH LÁSZLÓ – SCHMIDT JÓZSEF. Szeged 2001. (A továbbiakban BJ.) II. köt. 481. 315.sz.

¹⁶ GB. 131. 77.sz.

¹⁷ GB. 161. 156.sz.

¹⁸ GB. 299kk. 488.sz.

¹⁹ Vö.: ENNEN, EDITH: *Frauen im Mittelalter*. München 1985. 154–155.

²⁰ A jegyajándékról és a hozományról ld.: MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest 2007. (továbbiakban: MEZEY 2007.) 139–140.

²¹ GB. 212. 323.sz.

„als sie ihm zu der Ehe versprochen worden ist” – vagyis amikor későbbi férjének ígérték – az neki szőlőt adott hozományként.²² Kivételesnek nevezhető ebben az esetben, hogy a férfi a házasság megkötése előtt nem ingóságot, hanem ingatlant ajándékozott, illetve, hogy ezt az ingatlant nem az esküvő után, hitbérként, hanem hozományként adta, miáltal az azonnal a nő rendelkezésére állt, és nem csak a férj halála után vált esedékessé birtoklása.²³ Ez ugyan nem volt általános, de hozományt bárki – még a férj is – adhatott a házasság terheinek megkönnyítése céljából,²⁴ és a szövegben használt „zu Heiratgut gegeben hat” kifejezés is erre a formára utal.

Sok bejegyzés foglalkozik a hitbérrel, mivel az özvegyekről való gondoskodás a társadalom minden szintjén fontos feladat volt, ezen formája pedig a városok polgárai számára is megfelelő megoldást jelentett a túlélő házastárs megélhetésének biztosítására. A Gerichtsbuchban két kifejezés található hitbérré utaló kontextusban: a *Morgengabe* - vagy igei alakja²⁵ - egyértelműen hitbért jelöl.²⁶ Nem ennyire tiszta a kép a *Leibgeding*²⁷ kifejezés használatával kapcsolatban. Egyes vélemények szerint ez is egyértelműen hitbért jelöl,²⁸ mások úgy vélik, a *Leibgeding* olyan örökletes birtok, amely az egyik házastárs felmenőitől származik, s a másik fél csak újraházasodásáig használhatta.²⁹ A 166., 403. és 460. cikkelyben³⁰ teljesen világosan hitbér értelemben szerepel, a 419. cikkely azonban már nem ennyire egyértelmű. Az 1476-ból származó bejegyzés szerint Hans tímár és néhai feleségének rokonsága között egyezség jött létre, melynek értelmében az özvegy tartozik egy oltárterítőt venni, és felesége üdvéért 30 misét mondadni, viszont *Leibgeding*ként élete végéig használhat egy bizonyos szőlőt.³¹ A dologban nem az az elgondolkodtató, hogy ebben az esetben férfi kapott volna hitbért, hiszen az ellenhitbér ugyan ritkább volt, de nem ismeretlen.³² Ha azonban a *Leibgeding* valóban örökletes birtokot jelölt, az megmagyarázná, hogy miért kellett

²² GB. 219. 346.sz.

²³ MEZEY 2007. 139.

²⁴ Uo.

²⁵ Ld. pl.: GB. 114. 38. sz. *gemorgengegabt*, 235. 395. sz. *gemorgengabt*.

²⁶ Így pl.: GB. 114. 38. sz., 174. 197. sz., 234. 395. sz., és a 239. 404. sz.

²⁷ Jelentése: életfogytig tartó ellátás, kikötmény.

²⁸ Ld.: BLAZOVICH LÁSZLÓ: A városkönyvek és a soproni Gerichtsbuch. In: GB. 44.

²⁹ SZENDE 2004. 120.

³⁰ „Desselben tags hat Anna des Schönhansen seligen wittibe mit recht erlanngt das sy ir leibgeding so ir von desselben Schonhansen wegen zuegepürt, sol innhaben nach statrecht” GB. 164. 166.; „Vermerkt das nach abgang Hannsen Mueleichs seligen durch die herren gesprochen ist worden von erst das die Mueleichin das weingarttail beym Velberprunn gancz vnd das weingarttail vnderm Mandelpem halbs innhaben sol ir lebtag als leibgedings recht dann nach irem tod sullen dieselben taitlel gefallen auf das Mueleichs nagst erben...” GB. 238. 403.; „... als die frau geweist hat, das die wenanten güter mit gesamter hannd erkhaufft seien, so seien hie nach stat recht, die wenanten eribstuckh, halber tail ir freye erib, damit handln thün vnd lassen wie sy verlusst, vnnd der ander halb tail der gemelten güter ir leibgeding, den selbm tail sy auch also, ir lebteig innhaben prauchen nützen vnd nyessen sol vnd mag...” GB. 270-271. 460.sz.

³¹ GB. 246. 419.sz.

³² MEZEY 2007. 140.

erről – esetünkben a férjnek - néhai felesége családjával egyezkednie, és kvázi a használat fejében kötelezettséget vállalnia. A két kifejezés közötti különbséget feltételezi a 498. cikkely szóhasználata is: az 1527-ből származó bejegyzés szerint a férj úgy végrendelezett, hogy két ingatlant felesége élete végéig *„leibgedingsweise als ihr Morgengab’* birtokoljon.³³ A kérdés eldöntéséhez tehát érdemes más típusú források szóhasználatát is megvizsgálni, annál is inkább, mert ez segítséget jelenthet számos eset elemzésében.

A házassági vagyonjog területéről a városok tekintetében különösen fontos a közszerzemény. Míg nemeseknél ilyenről csak akkor beszélünk, ha a szerzőlevélbe a szokásostól eltérően a feleség nevét is belefoglalták, addig a polgárok körében ez volt az általános. A vagyonnak ez a fajtája fele-fele arányban illette meg a házastársakat, és a kölcsönös hitvesi öröklés szabályai vonatkoztak rá.³⁴ A Gerichtsbuchba sok esetben éppen közszerzemény miatt, házastársukkal együtt említve kerültek be asszonyok: vagy úgy, hogy a szerzés tényét a könyvben is rögzítették, vagy pedig úgy, hogy már a hagyatéki ügyek tárgyalása során hivatkoztak arra, hogy az adott ingatlant együtt, közös munkával szereztek. Az 1474. augusztus 1-én kelt bejegyzés szerint, amit a házaspár közösen vásárolt, az kizárólag az özvegyet illeti.³⁵ Más megítélés alá esik azonban az, ami a néhai férj családjától vagy rokonságától származik, az ő részéről örökségként került a házastársak birtokába. Egy 1474. májusára datált bejegyzés szerint a közösen szerzett javak fele ugyan a feleséget illeti, a másik feléből azonban a férj rokonsága számára is járna egy rész, melyről ebben az esetben lemondanak az özvegy javára.³⁶

A Gerichtsbuchba bejegyzett közszerzemények kivétel nélkül ingatlanok, ezek közül is elsősorban a városban található ház és a szőlő tűnik a legkeresettebbnek és a legnagyobb értékkel bírónak. Az előbbi – vagyis a telek és a rajta lévő ház – volt a polgárok javainak alapja, míg utóbbi mindenkor kiváló befektetésnek számított, és az özvegyekről történő gondoskodás alapját is képezte.³⁷

A polgári öröklésre vonatkozó szabályok ugyan nem hagyták figyelmen kívül az örökhagyó családjának és rokonságának érdekeit, a nemesi örökléshez képest azonban tágabb teret kapott a szabad akarat, és főként az atyafisággal szemben a hitvesről való gondoskodás eszméje.³⁸ A Gerichtsbuch jellegénél fogva elsősorban nem végrendeleteket tartalmazott, illetve csak akkor készült ezekre vonatkozó bejegyzés, ha valami gond támadt a hagyaték körül, ezek alapján azonban úgy tűnik, a soproni öröklési rend jogi vonatkozásai átfogóbb elemzést érdemelnek. Az örök-

³³ GB. 314. 498.sz.

³⁴ MEZEY 2007. 141.

³⁵ GB. 239. 404.sz.

³⁶ GB. 238. 402.sz.

³⁷ SZENDE 2004. 120.

³⁸ Erről tanúskodik a tárnoki városok számára a vitás esetekben irányadó jogot tartalmazó budai jogkönyv 313. artikulusa is, amely szerint végrendelet hiányában az elhunyt vagyonát házastársa és gyermekei között kell felosztani, mégpedig egyenlő arányban. Ld. BJ. II. 479. 313. sz.

léssel, végrendelkezéssel és hagyatékkal kapcsolatos bejegyzései alapján az már most világosan látszik, hogy a polgárok nagyon is tudatában voltak családjuk nőtagjai, elsősorban feleségük iránti kötelezettségüknek, ezért nemcsak végrendeletükben, hanem már a hitbér biztosításával és a közszerzeményekkel is gondoskodtak arról, hogy haláluk után özvegyük anyagilag ne kerüljön nehéz helyzetbe.

Ennek köszönhetően az asszonyok – és elsősorban az özvegyek – jelentős gazdasági erőt képviseltek a késő középkori Sopronban. A polgárjog elengedhetetlen feltétele volt a városi ház,³⁹ így nem véletlen, hogy a feljegyzett esetek közül sokban éppen ez képezte a vita vagy az egyezkedés tárgyát. Még ennél is fontosabb lehetett azonban a szőlő, mint megbízható és állandó jövedelemforrás. A XV. századra a soproni polgárok fő bevételi forrásává a bortermelés és -kereskedelem vált, olyannyira, hogy a városi polgárok legnépesebb csoportját éppen a szőlőbirtokosok adták.⁴⁰ A szőlő ideálisnak bizonyult a női vagyon gyarapítására is, hiszen bármikor eladható, értékálló ingatlantípusként közszerzeménynek is népszerű volt, de a hitbérre vonatkozó eseteknek is ez a legtöbbet említett tárgya. A *Gerichtsbuch* cikkelyei alapján úgy tűnik, Sopronban a mégoly értékes ingóságokkal – például ékszerekkel – szemben is a folyamatosan jövedelmező, ugyanakkor könnyen mobilizálható szőlő képezte a női vagyon javát.⁴¹ Számos olyan bejegyzéssel találkozhatunk, amelyek épp csak említést tesznek egy női birtokszomszédról,⁴² ám mindent egybevetve ez arról árulkodik, hogy a nők – és birtokosként elsősorban az özvegyek – nélkülözhetetlen részét képezték a város gazdasági életének.

A nők a kereskedelem minden fajtájában részt vettek, bizonyos területeken számuk meghaladta a férfiakét.⁴³ A kofák között például szinte kizárólag nőkkel találkozhatunk, mivel ez a tevékenység nem igényelt kifejezetten nagy tőkeerőt, és a házimunkával is összeegyeztethető volt, így tehát a szegényebb asszonyok számára is

³⁹ Erről és a nők szerepéről a polgárjog közvetítésében bővebben: SZENDE KATALIN: Polgárnak lenni. A polgárjog megszerzésének elvei és gyakorlata a késő-középkori Sopronban. In: *Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv* I. 2006. 85–107.

⁴⁰ SZENDE 2004. 28–29.

⁴¹ Pl.: „... *Magdalena weilent des Jacob Früwirt witib, das achttail weingartens vnderm Kreüz des nachper stathalben ist Hanns Grefel innhaben sol ir lebtege* ...” GB. 174. 197. sz.; „*Margreth des Wolfgang Zodel wittibe rügt hincz Niclasen hafner, auf ain achtel weingartens auff der erdpurkh, zenachst der Perchtold Hannsyn, vnd auf i achtail weingartens im durlos, des nachper stathalben ist die Zwandurrinn,...*” GB. 186. 247. sz.; „...*ist kömen... fraw Dorothea Sigmund Sewberlichs seligen wittibe vnd hat da gnugsam gweist das ir derselb Sigmund Sewberlich zu den zeiten als sy im zu der ee versprochen worden ist zu heyratgut gegeben hat fünff achtail weingartens im Renüsch domit nach allem irem wolgefallen zetun vnd ze lassen*” GB. 219. 346. sz.

⁴² Pl.: „...*auf ein virtail weingartens halbs gelegen an dem Kolbenperg zenechst der Reyhesdorfferynn...*” GB. 120. 49. sz.; „...*auf einen halben weingarten gelegen auf den Staynn zenachst der Waldnerin... auf ein virtail weingartens gelegen im Stainhauffen zenachst der Judingin...*” GB. 129. 72. sz.; „...*auf ain achtail weingartens am newnperg zenachst der Frankynn...*” GB. 158. 144. sz.

⁴³ SZENDE 2004. 42.

megélhetési lehetőséget kínált. A *Gerichtsbuch* cikkelyei közül kettő is tartalmaz a kenyérárusítókra vonatkozó bejegyzéseket: a 107. név szerint felsorolja a saját sütésű kenyér árusítására jogosult személyeket, akik mindegyike nő,⁴⁴ az 573. mindössze egy asszony nevét említi, utána a feljegyzés félbeszakad,⁴⁵ a foglalkozás megjelölésére használt főnév (*mutelpekhynn*) azonban nőnemű. A budai jogkönyvben is előfordul hasonló kifejezés, ám ott még nem derül ki, hogy férfiakról vagy nőkről van-e szó. A müttelpékek valószínűleg mindkét városban kenyereskofák voltak: nem tartoztak a pékmesterek közé – akik kizárólag férfiak lehettek –, péksüteményeket sem árusíthattak, de az általuk sütött és árusított kenyér is jobbfaftának számított.⁴⁶

Nem voltak egyszerű helyzetben azok az özvegyek, akik férjük mesterségét kívánták folytatni. Mivel ők maguk nem képezhettek tanoncokat, ám a céh érdekeit szem előtt kellett tartaniuk, a működés zavartalan folytatása érdekében általában vállalniuk kellett, hogy egy megfelelően képzett legényre bizzák az irányítást. Ez – mindkét fél érdekeinek megfelelően – gyakran vezetett házassághoz az özvegy és a legény között.⁴⁷ Sopron esetében azonban épp egy ellenkező törekvés olvasható ki a *Gerichtsbuch*-ból: Mager Peter mészáros özvegyének 1474-ben megengedték, hogy folytassa a húskimérést, kikötötték azonban számára, hogy újraraházasodása esetén neki vagy férjének ismételtén kérvényeznie kell a mesterség folytatását, ellenkező esetben sem ő, sem a gyermekei nem vihetik tovább az üzletet.⁴⁸ A forrás nyelvhasználatja sajnos nem egyértelmű:⁴⁹ nem derül ki, hogy az említett gyermekek Magertől származnak-e, mert ebben az esetben a rendelkezés az ő vagyonuk védelmét szolgálhatja – egyúttal pedig rámutat a nők családok közötti vagyontörzsviták szerepére. Amennyiben viszont az új házasságból esetlegesen származó utódokra vonatkozik – és talán ez a valószínűbb, mert az özvegynek tett engedmény kapcsán nem említenek gyermekeket, akik egy idő után várhatóan apjuk örökébe lépnének a mesterségben –, akkor inkább a mészáros céh érdekeit tartja szem előtt.

A végrendeletek vizsgálata már kimutatta, milyen nagy jelentősége volt a nők hagyatékainak családtagjaik, rokonaik vagy épp háznépük házasságkötésének

⁴⁴ „Vermerkt die mütelpeken die vermerkt vnd aufgeschriben sind worden an freitag nach erasmi anno domini etc liii^o Kolman scererin Hanns Stubenfolin Clement Perchtoldin Michel gartnerin Augustin Kürbisin Paul Redlerin hanns Klausinn Ratnerin Murrin Mathesin bey der Hanuschkinn Wölfler fürerin Tulmetschin Rötel Simonyinn Flesierin Steffel ledrerin” GB. 143. 107. sz.

⁴⁵ „Vermerkt an vnser lieben frawen tag assumptionis sind zu mutelpekhynn aufgeschriben anno etc lxxvi^o Item Pleswetrynn” GB. 360. 573. sz.

⁴⁶ A müttelpékekkel Buda kapcsán BLAZOVICH LÁSZLÓ is foglalkozik, ld.: BJ. I. 86. A kofákról: SZENDE 2004. 123.

⁴⁷ SZENDE 2004. 121–122.

⁴⁸ GB. 238. 403. sz.

⁴⁹ „Tut sy aber iren witiben stand verkeren, so solt sy nicht mer fleischakhen, Es wer dann, das sy oder ir hauswirt, das mit pete, vnd nicht mit gwalt, von den maistern möcht erlangen, Möchten sy aber des nicht erlangen, so solten weder sy noch ire kinder, die gerechtigkeit nicht haben, noch fleischaken, ...”

anyagi megalapozásában.⁵⁰ A Gerichtsbuch erre vonatkozóan szűkölködik a bejegyzésekben, de akad egy-két eset, amelynek kapcsán ilyesmiről is említés esik. 1477-ben a Hans Schücz özvegye és rokonsága között létrejött megállapodás például említ egy Orsolya nevű cselédet, akit szolgálataiért ágy- és ruhaneművel jutalmaztak,⁵¹ 1525-ben pedig hasonlóan intézkedtek egy hajadonnal kapcsolatban, aki egész életében hűségesen szolgálta, és betegségében odaadón ápolta asszonyát.⁵² Jól szemlélteti, hogyan járult hozzá jelentős mértékben egy nő egy másik asszonynak és családjának anyagi gyarapodásához, az 1460. május 23-án kelt bejegyzés, amely tanúsítja, hogy egy Margreth nevű özvegy még életében több ingatlant adott át a lányának, s ezzel nem csekély vagyonhoz jutatta, cserébe pedig kikötötte a maga számára, hogy élete végéig ellátásban részesüljön, tehát mintegy eltartási szerződést kötött vele.⁵³ Ez egyszerre példázza a női vagyonnal kapcsolatban azt, hogyan járulnak hozzá az idősebb generációk a fiatalabbak házasságának vagyoni megalapozásához, másrészt példát szolgáltat arra is, miként nyújthat az ingatlanvagyon biztonságot az özvegynek élete végéig.

Nőkkel kapcsolatban a Gerichtsbuch igen kevés olyan esetet tartalmaz, amelyet – akárcsak távolról is – bűncselekménynek lehetne tekinteni.⁵⁴ 1528-ban négy cikkely szól bűbájossággal illetve boszorkánysággal vádolt asszonyok börtönbüntetéséről.⁵⁵ 1481-ben egy polgár kötelezte magát a bírói szék előtt, hogy feleségével a továbbiakban rendesen viselkedik, itt tehát a nő mint szenvedő fél jelenik meg.⁵⁶ Ezen kívül még két lopási eset érdemel figyelmet: az elsőben a fürdős alkalmazottjaként dolgozó asszonyt a vendég kárának megtérítésére kötelezték,⁵⁷ a második esetben a vendégnek nem sikerült gazdaasszonyával és annak fiával szemben érvényesítenie követelését.⁵⁸

⁵⁰ SZENDE 2004. 127.

⁵¹ GB. 248. 424. sz.

⁵² GB. 298. 486. sz.

⁵³ GB. 176. 205. sz.

⁵⁴ Ez különösen annak fényében meglepő, hogy a budai jogkönyv számos és különféle, nőkkel kapcsolatos bűntény esetére tartalmaz artikulusokat, és semmi sem valószínűsíti, hogy Sopronban ennyivel jobb lett volna a helyzet. Vö.: BJ. II. 448. 257. cikkely: Az erőszakról, amelyet valaki asszonyok ellen követ el; 463. 283.: Egy szüz elleni erőszakról; 464. 285.: Az istenfélő és erényes asszonyok elleni erőszakról; 465. 286.: Ha egy hajadon beleegyezését adja; uo. 287.: A kerítőnőkről és lélekkufárokról; 466. 288.: Az együttálló asszonyokról, akik házassággal élnek együtt; uo. 289.: A titokban szerelmet űző nőkről, ha rajtakapják őket; 467. 290.: A házasságtörő férfiakról és nőkről; 468. 291.: Aki felszentelt apácát erőszakol meg; uo. 292.: Az anyákról, akik a gyerekeiket erkölcsatlanságra bírják; 489. 331.: A varázslónőkről, a bűbajosokról vagy boszorkányokról.

⁵⁵ A bejegyzések mind a négy esetben már nem a vádakról, az eljárásról vagy az egyéb részletekről, hanem a kiengedés feltételül szabott óvadékról és a kezesekről szólnak. GB. 322k. 500–503. sz.

⁵⁶ GB. 357. 568. sz.

⁵⁷ GB. GB. 156k. 141. sz.

⁵⁸ GB. 275k. 467.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a soproni bírósági könyv nőket érintő bejegyzései számos ponton alátámasztják a végrendeletek vizsgálatának eredményeit, máshol viszont – például vagyoni jogi kérdésekkel összefüggő fogalmak esetében – óvatosságra intenek, vagy új kérdéseket vetnek fel. Az azonban bizonyos, hogy a Gerichtsbuch társadalmi, gazdasági és jogi szempontból is egyértelműen a városban élő nők szerepének fontosságát tükrözi, és további értékes adatokat szolgáltat a középkor végi városi társadalomban élő nők helyzetén túl az egész várost meghatározó folyamatokról is.

A Gerichtsbuch alátámasztani látszik, hogy a késő középkori Sopronban a nők voltak a város másik fele, ezért érdemes lesz helyzetüket, a polgárok házassági stratégiáit, a házasságkötés és az öröklés vagyoni jogi vonatkozásait, valamint az özvegyi állapotot más források bevonása mellett részletesen is tanulmányozni.